

VIGH Annamária

A CIC 1098. KÁNONJÁNAK JOGTÖRTÉNETI ELŐZMÉNYEI

I. BEVEZETÉS; II. A DOLUS FOGALMA: 1. *A római jog*; 2. *Dolus bonus – dolus malus*; 3. *Dolus causam dans – dolus incidens*; III. A RÓMAI JOG HATÁSA: 1. *A római jogi alapelvek átvétele*; 2. *Dolus in spiritualibus*; 3. *Dolus causam dans – dolus incidens*; 4. *Dolus és error*; IV. A DOLUS AZ 1917-ES CIC –BEN: 1. *A dolózus ügyek elégtelen jogvédelme az 1917-es CIC-ben*; 2. *A kiegészítés szükségessége*; 3. *A kiegészítés útján*.

I. BEVEZETÉS

A Tübingeni Egyetem teológiai fakultásának professzora, Heinrich Flatten, amikor 1957-ben megjelentette székfoglaló előadását,¹ a *dolus*szal kapcsolatban nem elvont akadémiai megközelítésből indult ki, hanem abból a gyakorlatközeli élményből, amelyet a bírósági gyakorlatban tevékenykedők tapasztalnak a megtevéstettek sorsával szembeesülve.

Az Egyházi bíróságok számára nem lehet érdektelen, hogy a házasság semmisségének okait történeti kialakulásuk szerint ismerjék meg. Nem véletlen, hogy a jogtörténeti hagyomány relikuma, a megtevéstetés a kánoni házasságjogban mindaddig, mint házassági semmisségi ok nem volt jelen, és hogy azt csak a második évezred vége felé kodifikálták. A Szentatya már 1984-ben kezdeményezte a Rota Romana tagjai felé történő felhívással², hogy az 1098. kánont további tanulmányozásnak, és az ezen a területen történő vizsgálódásnak vessék alá.

II. A DOLUS FOGALMA

1. *A római jog*

Mivel a római jog belső szabályozási tökéletessége miatt továbbél napjainkban is, helyénvalónak látszik a *dolus* esetében, hogy ehhez az alapforráshoz térjünk vissza³. A *dolus* a római jogban tágan értelmezett fogalom. Minden olyan tevékenységet jelöl, amely ellentmond a *bona fides*nek.

Ebben az értelemben a *dolus* a következőket jelenti: tiltott szándékot azzal kapcsolatosan, hogy valakinek ártsunk, illetve a törvény megkerülését, hogy meg nem érdemelt előnyhöz jussunk. A cselekvő tudatában van annak, hogy a másik

¹ H. FLATTEN, *Irrtum und Täuschung bei der Eheschliessung nach kanonischem Recht*, Paderborn 1957.

² AAS 76 (1984) 648.

³ O. ROBLEDA, *Introduzone allo studio del diritto privato romano*, Roma 1979, 36–39.

ember jogait megsérti és a *bona fides* ellenére cselekszik. A forrásokban a következő kifejezéseket találjuk a *dolus*ra vonatkozóan: *sciens dolo malo*⁴, vagy *dolo malo*⁵.

Eltekintve attól, hogy a *dolus* más fogalmakban – *metus*, *vis*, *simulatio*, *sollertia* – is bennfoglaltatik, a klasszikus *dolus*-definíció Labeótól származik:

Itaque ipse sic definivit dolum malum esse omnem calliditatem fallaciam machinationem ad circumveniendum fallendum decipiendum alterum adhibitam.⁶

A definícióban meg vannak nevezve azok az eszközök, amelyek *dolust* hoznak létre: *Calliditas*: elhallgatásból vagy alakoskodásból áll, *fallacia*: hazugságot vagy megtévesztést jelent oly módon, mintha jó tanácsot akarna valaki adni, míg a valóságban csalárd módon szerzi meg a beleegyezést a szerződéshez, ami végül megtévesztésbe torkollik.⁷

A *dolus* egyik speciális esetének – *calliditatem ad circumveniendum* – lényege, hogy a megcsaló, bár nem egy bizonyos cselekvéssel vagy tulajdonsággal okozza a másik fél félrevezetését, ennek ellenére a helyzetet az áldozat kárára használja fel. A *dolus* másik speciális esete – *fallaciam ad fallendum* – a másik fél szándékos megtévesztését foglalja magában. S végül az utolsó, a *dolus*nak azt a speciális esetét írja le, amikor a megtévesztő csapdát állít áldozatának – *machinationem ad decipiendum*.⁸

A *fraudulenter* fogalma magában foglalja, hogy a *dolust* meg nem engedett, a másik félre káros eszközökkel viszik végbe. Ilyen eszközök: dokumentumok meghamisítása, valótlan minőségek megadása, meghatározó körülmények bűnös elhallgatása. Olyan eszközökkel, melyek a bizalmat tönkreteszik, és az emberi együttélést megnehezítik, vagy teljesen lehetetlenné teszik⁹. A *deliberate* jelentése: másoknak szándékosan kárt okozni, amely károkozás jogügylethez vezet. Meg kell határozni a *dolus* szándékával felhasznált eszközök és az ennek következtében létrejött jogügylet közötti összefüggést.

Ezen a ponton meg kell jegyezni, hogy a definíció szerint itt a *dolus malus*ról van szó, amelyet szükségszerű és jogos megkülönböztetni a *dolus bonus*tól, mivel ez utóbbi a forrásokban saját jelentést mutat.

⁴ Paulus, D.23,2,44: „... ne quis eorum sponsam uxoremve sciens dolo malo habeto libertinam...fecerit.”

⁵ Ulpianus, D.27,6,7: „Praetor ait; in eum qui, cum tutor non esset, dolo malo auctor fastus esse dicetur, iudicium dabo, ut quanti ea res erit, tantam pecuniam condemnetur”. Non semper tutor convenitur nec sufficit, si sciens auctor fuit, verum ita demum, si dolo malo auctor fuerit.”

⁶ Ulpianus, D.4,3,1,2.

⁷ H. STEIDL, *Die Theorie vom dolus in spiritualibus*, Roma 1987, 61.

⁸ A. CARCATERRA, *Dolus bonus/dolus malus*, Napoli 1970, 56 - 57.

⁹ G. MICHIELS, *Principia generalia de personis in ecclesia*, Parisiis– Tornaci – Romae 1955, 661.

2. *Dolus bonus – dolus malus*

A fenti megfontolások a *dolus malus*ról szólnak, mivel a Labeo-féle definíció erre vonatkozik. A római jog ismerte a *dolus bonus*t, tehát különbséget tett *dolus malus* és *dolus non talis* között.

Ulpianus Servius és Labeo definícióját ötvözi, és kommentárjában rámutat a *dolus bonus* és a *dolus malus* különbségtétel szükségességére.¹⁰ A *dolus malus* nem szóhalmaz. *Dolus malus*on azt értjük, ami a törvénnyel összeegyeztethetetlen, illetve magát azt a személyt, aki a törvény ellen vét. A *dolus bonus*on pedig a törvényben megengedett *dolust* értjük¹¹. A „*bonus – malus*” helyettesíthető „megengedő – tiltó”, vagy „konform – difform” szópárokka. Amint ezt Ulpianus szövege mutatja, a *maxime si adversus hostem latronemve quis machinetur* mint *dolus bonus* értelmezhető. A római polgár akkor vált *hostis publicus*sá, ha meghatározott bűncselekményeket követett el, ebben az esetben elvesztette polgárjogát. A *latro* kifejezésen a római jog kalózt, utcai rablót ért, akik büntetéseik miatt ugyanúgy, mint a *hostis publicus*, törvényen kívülivé váltak. A legitim védelem a következő elvre épült: az erőszakot erőszakkal, a kárt kárral, a *dolust dolusszal* lehet kiegyenlíteni.¹²

A behálózás egy bizonyos felső határig nem számított törvénytértésnek, ebből következően *dolus bonus*nak számított.¹³

3. *Dolus causam dans – dolus incidens*

Ami a *dolust* illeti, annak a kérdésnek a megválaszolása is igen fontos, hogy milyen módon befolyásolja a *dolus* a jogügylet megkötését. A *dolus*nak két természete között szokás különbséget tenni: a *dolus causam dans* és a *dolus incidens* között.

Ez a terminológiai megkülönböztetés a glosszátorok munkájára vezethető vissza. A forrásokban található megkülönböztetés értelme nehezen bizonyítható, ha a kivételesen magas számú szövegforrásokat megvizsgáljuk¹⁴. A szerződés megkötését meghatározó *dolust* és annak hatásait állítsuk szembe azokkal a szerződésekkel, amelyek esetében csalásról beszélünk. Megállapíthatjuk, hogy két különböző jogi formuláról van szó, melyeknek alapvető megkülönböztetése nem múlhat önkényen¹⁵. *Dolus causam dans*ról beszélünk akkor, ha a *dolus* a cselekvő akaratát oly mértékben befolyásolja, hogy a cselekvő a befolyásolás hiánya esetén nem kötötte volna meg a szerződést. *Dolus incidens* lehet oka annak, hogy egy szerződést éppen a megadott körülmények között kötötték meg,

¹⁰ Ulpianus, D. 4,3,1,3: „Labeonis definitio vera est: Non fuit autem contentus praetor dolum dicere sed adiecit malum, quoniam veteres dolum etiam bonum dicebant et pro sollertia hoc nomen accipiebant, maxime si adversus hostem latronemve quis machinatur.”

¹¹ D. 19,2,22,3.

¹² D. 1,1,3.

¹³ D. 4,4,16,4: „...In pretio emptionis et venditionis naturaliter licere contahentibus se circumvenire.”

¹⁴ STEIDL, *Die Theorie...*, 77-78.

¹⁵ L. FREUNDLICH, *Die gemeinrechtliche Lehre vom dolus causam dans und incidens*, Greifswald 1903.

s nem másképp. E nélkül is létrejött volna a jogügylet, de más feltételek mellett, mint például alacsonyabb ár, vagy más fizetési körülmények. A szakirodalom *dolus causam dans* helyett gyakran *dolus principalist* említi.

III. A RÓMAI JOG HATÁSA

1. A római jogi alapelvek átvétele

A bibliai források a *dolus*ról mindig mint morálteológiai kategóriáról beszélnek. Ennek a gondolkodásmódnak a folytatása mutatkozik meg az Egyházatyáknál is. Szent Ágoston, aki a latin Egyházatyák között a legnagyobb, gyakran szól beszédeiben a *dolus*ról mint hazugságról¹⁶.

Ugyanígy vélekedik sevillai Izidor, aki a *dolus* klasszikus definícióját morálteológiai nézőpontból vizsgálta.¹⁷

A *dolus* jogügyletek megkötésére vonatkozó római jogi szabályozásai a *Decretum Gratian*ban (1140), valamint a dekrétumokban és azok glosszált változataiban csak töredékeikben lelhetők fel. Amit tisztán vettek át, az a következő elv: *Dolus causam dans, actus iuridicus*ba¹⁸ torkollik, amely *ipso iure* semmis. A másik elv: *quod dolus nemini patrocinar*¹⁹.

Később, 1250 körül a római jog alapelvei közül elfogadták azokat, amelyek a *bonae fidei* és a *stricti iuris* szerződések közti különbségeket érintik.²⁰ Ez a különbségtétel azon szerződések érvényességének eldöntésekor fontos, amikor egy adott szerződés *dolus* befolyása alatt kötött meg.

2. *Dolus in spiritualibus*

A római jogi elvek átvételében jelentősebb kivételek a következők: néhány *bona fidei* alapján kötött szerződés a spiritualitás területén, nem pedig az egyébként használatos szerződésjogi elvek alapján ítéltetik meg. Itt az Egyház a saját útját követte. A kánonjogászok alakították ki a *dolus in spiritualibus* elméletét.

Annak ellenére, hogy az Egyház a kortársaknál minden csalást elutasított, néhány spirituáliánál a *dolus* nincs hatással a szerződés érvényességére.²¹

Ennek a korszaknak a kánonjoga a *spiritualitas* fogalmán a következőket értette: azokat a szentségeket és cselekedeteket, amelyek segítségével – az, aki

¹⁶ „Quid enim aliud est loqui dolum, nisi aliud labiis promere, cum aliud claudatur in pectore?”

„*Dolus* ergo quid est? Quando agitur aliud simulatur.”

Augustinus, *Sermones*, XVI, 4, Migne, PL 38, 123, Migne, PL 38, 45.

¹⁷ „*Dolus* animo fit insidiae loco, sive telo, fraus circa fidem mutuum.”, sevillai Isidorus Hispalensis, *De differentiis verborum*, I, 143, Migne, PL 83, 25.

¹⁸ Glossa ordinaria C. 20,3,5, in v. „*perseverant cogantur*”: „Sed quare hoc est, cum ecclesia non debeat fraudem facere in suis contractibus. Et contractus dolo initus, nullus est ipso iure?”

¹⁹ Glossa ordinaria C.30,1,4, v. „*fallaciam*”.

²⁰ Glossa ordinaria X.2,25,6, v. „*bonae fidei*”.

²¹ Panormitanus, *Commentaria in X*,3,17,3,n.7: „Sed excipe causam: Quando *dolus* intervenit in *spiritualibus*. Nam talis *dolus* non annullat actum, neque potest excipi, quando fuit inductus ad bonum.”

ezeknek alávetette magát, vagy ezekhez járult - egy magasabb lelki tökéleteségnek lett részese. Azok közül az elvek közül, amelyek különben a *bonae fidei* szerződésekre vonatkoztak, a kánonjogászok a *dolus in spiritualibus* elve alapján a következő kivételeket jelölik meg: *matrimonium spirituale*, *matrimonium carnale*. A *dolus in spiritualibus* elméletét a kánonjogtudomány az egyházi rend szentségénél, a keresztségnél és a bérmlásnál, valamint a temetkezési hely kiválasztásánál nem alkalmazza²². A *spiritualia* mint gyűjtőfogalom a *Corpus Iuris Canonici*ben nem található meg. A kánonjogi nyelvbe való bevezetése a glosszátorok *Decretum Gratianit*, illetve a dekretális- gyűjteményeket magyarázó munkájának köszönhető.²³

A fentiekben megfogalmazott állítást Ioannes Teutonicus 1215 előtt befejezett apparátusában bizonyította, melyet az iskola a *Decretum*hoz fűzött *glossa ordinariaként* fogadott el. A C. 20, q. 3, c. 5-ben döntik el azt a kérdést, hogy azok, akiket püspökök és apátok tévesztettek meg, és így vették rá az illetőt arra, hogy belépjen a kolostorba, kötelesek-e az adott kolostorban maradni. – A kérdést úgy döntötték el, hogy megkülönböztették a *dolus*nak a materiális és a spirituális javakra való hatását.²⁴

A „*cogantur*”²⁵ szóhoz fűzött *glossa ordinariából* a *dolus in spiritualibus* fogalma egyértelműen kiderül, valamint az Egyháznak a spirituálisokkal kapcsolatos ügyekre vonatkozó, római joggal is ellentétes álláspontja. Eszerint a félelem általában érvénytelenné teszi a szerződést, a megtévesztés viszont a lelkiek területén nem teszi azt érvénytelenné. A római jogban viszont ennek fordítottja a helyzet. A sok előfordulási hely közül még egyet ki kell emelnünk, amely IX. Gergely dekretális-gyűjteményéhez fűzött *glossa ordinariából* származik, amelyet páрмаi Bernát dolgozott ki.²⁶

A római jog elveivel ellenkezőleg egy különleges pozíciót jelent a *dolus in spiritualibus* számára az a kánonjogászok által felállított elmélet, hogy a *dolus causam dans a bonae fidei* szerződésekből a *spiritualia* területén érvénytelenítő hatású.

²² STEIDL, *Die Theorie...*, 97.

²³ STEIDL, *Die Theorie...*, 98.

²⁴ C.20 q.3 c. 5: „Hi vero, qui illecti comam deposuerunt, in eo, quod coeperunt, perseverare cogantur: res vero eorum haeredibus reddantur.”

²⁵ *Glossa ordinaria* C.20,3,5,v. „*cogantur*”: „Sed dic quod licet hic dolus dederit causam contractui: ipse tamen non est deceptus, qui se Christo coniunxit. Vel dic quod hoc potius est imputandum fatuitati suae, quam dolo illius... Similiter contractum matrimonium non rescindit dolus... Et est mirum, quod in spiritualibus contractus dolo initus tenet. Sed contractus metu initus non tenet, cum secundum leges penitus contrarium sit. Nam secundum leges contractus dolo initus nullus est, sed contractus metu initus tenet, licet, rescindatur per actionem quod met(us) cau(sa).”

²⁶ *Glossa ordinaria* X. 1.40,6. „*fatuitatem*”: „Sic patet, quod licet dolus interveniat huiusmodi spiritualibus, non tamen subvenitur dolo passo, licet *dolus* det causam contractui simile xx. q. 3 constituit [C. 20 q. 3 c. 5] Idem in matrimonio... Item no(to) quod in spiritualibus non habet locum in integrum restitutio, quia non videntur decepti, qui meliorem vitam elegerunt.”

3. *Dolus substantialis* – *dolus accidentalis*

IV. Ince pápa nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a *dolus* fogalmát mélyebben megismerjük. Irányt mutatóan megoldotta a kolostorba való belépésnél a megtévesztés esetét.²⁷ Hogyha valaki eldöntötte, hogy kolostorba vonul, mégis megtévesztették a kolostori élet körülményeivel kapcsolatban, ilyenkor nem kell figyelembe venni mindazt, amire nem akarta elkötelezni magát. Ez a gondolat mint újítás jelenik meg. Először tesznek különbséget a lényeg és a járulék között. Ha a lényegre akarta valaki elkötelezni magát – fogadalommal kolostorba vonulni – mégis a körülményekben *dolus* által megtévesztették, akkor nyitva áll a lehetőség az illető számára, hogy áttérjen egy olyan kolostorba, ahol azok a körülmények valósulnak meg, amelyekre el akarta magát kötelezni. Más szavakkal a *dolus causam dans* érvényteleníti a rendbe való belépést, ha lényegre érint a megtévesztés (*dolus substantialis*). A *dolus causam dans* nem teszi érvénytelenné a kolostorba való belépést, ha a *dolus* csak a körülményekre vonatkozik (*dolus accidentalis*).

4. *Dolus és error*

A *dolus in spiritualibus* elmélet meggyőző ereje korlátozott volt. A *spiritualia* területén sem szabad azonnal a *dolus* áldozatára ráfogni a bűnösséget vagy magát a bűnt a rosszul meghozott döntés miatt. Ugyanezen a területen az elkövetett *dolus* jogosan meg kell torolni – ha egy körültekintő ember dolosus ügyeskedések következtében tévedésbe került, amelynek folyamányaként rossz döntést hozott – legyen az szerzetesi fogadalom vagy házasság.

IV. Ince pápa munkálkodásának köszönhetően a kánonjog-tudomány készen állt arra, hogy számba vegye e területen a *dolus* és az *error* közti összefüggést, és hogy törvényben rögzítsék a megtévesztésnek az érintett szabad akaratát korlátozó összetevőit.

A *dolus in spiritualibus* érvénytelenítő hatásának fenti elméletét a kánonjogászok többsége csak a XVII. században vetette el.

IV. A DOLUS AZ 1917-ES CIC -BEN

1. A dolózus ügyek elégtelen jogvédelme az 1917-es CIC-ben

Minden jognak érdekeltnek kell lennie valamilyen módon abban, hogy a jóhiszemű cselekvőt egy nagyszabású tévedés következményeitől és a megtévesztés hatásaitól megvédjék.

²⁷ INNOCENTIUS IV., *Apparatus*, in X. 3,32,20, n. 4: „ si autem secus esset, scilicet. Quod teneretur aliquam religionem profiteri, tunc si contrarium dicerentur, ingrediens post ingressum non teneretur profiteri. Et plus dicimus, quia etiam ingredientibus diceret, vos debetis profiteri regulam beati Aug., sed bene poteritis comedere carnes et in illa ecclesia essent constitutiones quod non comederent carnes, bene possent comedere carnes, cum nec regula habeat, nec universalis constitutio, nec eis posset aliquid imputari. Cum igitur praedicta non voverit, nec ad ea teneantur de iure naturali, nec communi consuetudine; non ergo ad ea cogendi sunt, nisi essent in scandalum, in quo casu possent locum mutare.”

Az Egyházi Törvénykönyv az általános szabályokban viszonylag tág jogvédelmet biztosít a tévedés és a megtévesztés esetén. Így például a 1917-es CIC-ben a 104. kánon²⁸ úgy rendelkezik, hogy minden *error substantialis* semmissé teszi a megkötött jogügyletet, *error non substantialis* esetén pedig a jogügylet ugyan érvényes, de a szerződés, illetve a jogügylet megtámadható és bírói ítélettel megsemmisíthető.

Hasonlóan jár el a törvényhozó a megtévesztés elleni biztosítás tekintetében is²⁹. Az az általános szabály, hogy egy szándékosan és fondorlattal létrehozott jogügylet minden esetben, – tehát nemcsak jelentős károk esetén – érvénytelenítési keresettel (*actio rescissoria*) megtámadható és törvényes ítélettel utólagosan megsemmisíthető. Az Egyházjogban az érvénytelenítési kereset jogi formája úgy van megalkotva, hogy a jogügylet továbbra is hatályos, de később valamilyen hiányosság miatt a bíró felfüggesztheti és megsemmisítheti a jogügyletet. Úgy tűnik, hogy a Kódex elegendő garanciát kínál a tévedés és a megtévesztés nem kívánt hatásai ellen.

Ám az említett szabályozás a házasságra nem vonatkozik, s nem is vonatkozhat rá, ugyanis ha a Kódex a megtévesztés esetén a jogügylet utólagos megsemmisítését írja elő, akkor ez olyan kiút, amely a katolikus házasság felfogásával összeegyeztethetetlen, ezért a házasságra nem alkalmazható, mivel az ábrázolt értelemben vett felfüggesztésnek az a feltétele, hogy a jogügylet jogszerűen és érvényesen jöjjön létre, és csak később egy pozitív hatásra legyen semmissé. Ez a házasság esetében lehetetlen az alapvető felbonthatatlanság következményeként. Az Egyház a Trienti Zsinaton³⁰ nagyon nyomatékosan így definiálta a házasságot: „...az egyszer érvényesen megkötött házasság keresztények között

²⁸ 1917-es CIC 104. kán.: „Error actum irritum reddit, si versetur circa id quod constituit substantiam actus vel recidat in conditionem sine qua non, secus actus valet, nisi aliud iure caveatur; sed in contractibus error locum dare potest actioni rescissoriae ad normam iuris.”

²⁹ 1917-es CIC 103 k. 2. §.: „Actus positus ex metu gravi et iniuste incussovel ex dolo, valet, nisi aliud iure caveatur; sed possunt ad normam can. 1684-1689 per iudicis sententiam rescindi, sive ad petitionem partis laesae sive ex officio.”

³⁰ FILA B. – JUG L., *Az Egyházi Tanítóhivatal megnyilatkozásai*, Kisterenye – Budapest 1997, 1797-1798; 1807.

1797.: „Hogy a házasság örök és felbonthatatlan kapocs, azt először az emberi nem ősapja, mégpedig az isteni Lélek ihletésében, így fejezte ki szavakban: „Ez már csont a csontomból és hús a húsból, ezért a férfi elhagyja apját és anyját, és feleségéhez ragaszkodik, s a kettő egy test lesz.” (Ter 2, 23 sk.; vö. Ef 5, 31)

1798.: „E kötelékkel csakis két embernek lehet összekapcsolódni és összefűződni, amit Krisztus Urunk még világosabban tanított, midőn a fenti, mintegy az Istentől kimondott szavakat is megismételte, de meg is magyarázta: „Így már nem kettő, hanem egy test.” (Mt 19, 6) Ennek a köteléknek, amiről annyival előtte Ádám beszélt, rögtön új erőt is adott e parancs-al: „Amit tehát Isten egybekötött, azt ember ne válassza szét.” (Mt 19, 6; Mk 10, 9)

1807.: „7. Kánon. Ha valaki azt állítaná, hogy tévedett az Egyház amikor azt tanította és tanítja evangéliumi és apostoli tan folyományaként (Mk 10; 1Kor 7), hogy az egyik hitves házasságtörése esetén sem szabad a házassági köteleket felbontani, s egyikük sem, még az ártatlan sem (aki nem is adott okot a házasságtörésre), köthet a másik hitves életében másik házasságot, sőt paráználkodik, aki elbocsátja a házasságtörőt, és más nőt vesz feleségül, meg az is, aki elbocsátva a házasságtörő férjet máshoz megy hozzá: legyen kiközösítve.”

abszolút felbonthatatlan, míg a halál teljességgel el nem vágja azt”.³¹ Az így megkötött házasság bármiféle emberi beavatkozástól, még a legfőbb egyházi hatóság beavatkozásától is védett. Amit az Egyház tehet, az az, hogy megvizsgálja, hogy a házasság érvényesen jött-e létre, és adott esetben megállapíthatja, hogy a házasság nem jött létre érvényesen. Érdekes lehet, hogy Erwin von Kienitz már 1938-ban így kommentálja a házasságkötés-kori megtévesztést: „A megtévesztő fél részéről nagy erkölcsi elvetemültségről beszélhetünk, és a megtévesztett félnél a legtöbb esetben akkora szerencsétlenségről, amely egész életre tönkreteszi az adott személyt. A dolgok állása alapján egy ilyen embernek egyedül azt a tanácsot adhatjuk, hogy keresztény magatartással viselje helyzetét. Azonban jogos a kérdés – kompetens oldalról –, hogy az Egyház további jogi fejlesztésekkel nem tudna-e odáig eljutni, hogy az ilyen megtévesztés ellen jogi garanciát teremtsen?”³²

2. A kiegészítés szükségessége

A XX. század ötvenes éveiben ismét feléledt az érdeklődés a *dolus* házasságkötésre vonatkozó hatásai iránt. Ennek kiváltó oka az 1917-es CIC 1083. kánonjának felhasználása volt olyan házassági esetekben, amelyekben a kérvényező a házastársa megtévesztésének hatására kötött olyan házasságot, mely számára pusztító következményekkel járt. Az 1917-es CIC csak azokat a házasságokat érvénytelenítette, amelyekben a tévedés személyt érintő volt. Kánonjogászok egy csoportja megpróbálta bebizonyítani, hogy a szándékos megtévesztés egy tulajdonságbeli tévedést hozott létre, amely a személybeli tévedéssel egyenértékű. Azonban az érvelési láncolat nagyon bonyolult volt. Az 1083. kánon helytelensége és alkalmazási problémái ezekben a házassági esetekben új ösztönzést adtak a megtévesztés és a házasságkötés közötti viszony elmélyültebb vizsgálatára.³³ Heinrich Flatten különösen aktív volt a megoldás keresésében. Egy sor olyan házasságot hozott fel³⁴, amelyet *dolus* befolyása alatt kötöttek meg.³⁵ Különösen elrettentő példa az az eset, amikor a házasságkötés után derült fény arra, hogy az ifjú férj a feleség apjának gyilkosa.³⁶ Flatten úgy gondolta, hogy ha az Egyház a megtévesztés ellen jogi védelmet akar biztosítani, akkor teljesen új utat kell választania, azt, amelyet már az 1083. kán. 2. §-a előre jelzett. Megsemmisítő záradékot kellene a törvénybe építeni, hogy a szándékos megtévesztés esetén ne jöjjön létre érvényes házasság³⁷. Konkrét javaslatot is

³¹ 1917-es CIC 1118. kán. „Matrimonium validum ratum et consummatum nulla humana potestate nullaque causa, praeterquam morte, dissolvi potest.”

³² E. KIENITZ, *Christliche Ehe*, Frankfurt am Main 1938, 253.

³³ K. W. VANN, *Dolus: Canon 1098 of the revised Code of Canon Law*, in *The Jurist* 47 (1987) 376.

³⁴ H. FLATTEN, *Gesamelte Schriften zum kanonischen Eherecht*, Paderborn 1987, 249-250:

³⁵ H. FLATTEN, *Der error qualitatis dolose causatus als Ergänzung zu c. 1083 kán. 2. §.*, in *ÖAKR* 11 (1960) 249-264.

³⁶ H. FLATTEN, *Irrtum und Täuschung bei der Eheschliessung nach kanonischem Recht*, Paderborn 1957.

³⁷ H. FLATTEN, *Gesammelte Schriften zum kanonischen Eherecht*, Paderborn 1987, 270.

tett, melynek a lényege, hogy a 2.§ érvényben marad és ezt egy 3. ponttal kelle-
ne kiegészíteni:

Error circa qualitatem personae, etsi det causam contractui, matrimonium irritat
tantum:

1. Si error qualitatis redundet in errorem personae;
2. Si persona libera matrimonium contrahat cum persona quam liberam putat, cum
contra sit serva, servitute proprie dicta;
3. **Si quis graviter ac dolose de alterius partis qualitate magni momenti deceptus
matrimonium ineat, quod re vere cognita non contraheret**³⁸.

3. A kiegészítés útján

Flatten írásai nyomán a II. Vatikáni Zsinat előkészítő bizottságához egy sor
konkrét javaslat érkezett. Különösen a német püspökök javasolták újra és újra,
hogy az 1083. kánont úgy módosítsák, hogy az a megtévesztést is vegye figye-
lembe.³⁹ Ezt javasolta még a Pápai Gergely Egyetem⁴⁰, a Toulouse-i Katolikus
Intézet⁴¹ és a Szentségi Kongregáció⁴². A zsinat *Gaudium et spes* kezdetű doku-
mentumában közölt házasságtan ismét intenzív kutatásokat váltott ki a házasság-
kötést és a *dolus*t illetően⁴³. Ennél még fontosabb ok volt az új Kódex előkészíté-
se. 1966 és 1981 között a kánonjogászok tanulmányozták a javaslatokat és a
bírószági ítéleteket. Az 1970-es évek végén egy olyan kánon tervezete készült el,
amelynek az 1917-es CIC-ben nincs előképe – ez a *dolus* mint *caput nullitatis*
nevezte meg⁴⁴. Olyan kánon bevezetéséről folyt a vita, amely a szándékos meg-
tévesztést úgy ismerte volna el, mint amitől létre sem jön a szerződés. A vita

³⁸ FLATTEN, *Gesammelte Schriften...*, 282.

³⁹ *Acta et Documenta Concilio Oecumenico Vaticano Secundo Apparando*, Series I, vol. II,
pars. I, p. 367, 565, 600, 607, 628, 654, 674.

⁴⁰ „De efficacia erroris in consensum matrimoniale imprimis abolere oportet errorem circa
conditionem servilem (1083. kán. 2.§., 2.). Introducing autem videretur error dirimens
matrimonium, quando ex dolo aut fraude tacetur comparti innocentii morbus venereus quo
altera pars ante matrimonium laborabat, dummodo coniux innocens nullimodo contraxisset, si
morbum alterius partis cognovisset.” in *Acta et Documenta...*, vol. IV, par. I-I, p. 43, Nr. 43.

⁴¹ „Aliquando – raro, tamen – fit ut ad extorquendum consensum alterius partis, aliquis,
saepius vir, fallaci dolo utatur, qui falsum nomen, falsos honoris titulos, falsam professionem
prae se ferat, dum praeterea vitam praeteritatem, delictum patratum, poenam perfectam
obtegit, ita ut vera substitutio personae socialis et externae habeantur. In talibus adiunctis
nullitatem matrimonii ordinariae non admittit legislatio canonica actualis... Sed quaerit
Facultas nonne verba legis sensu largione interpretari aut aliquantulum mutari possent, ita ut
invalidum diceretur matrimonium in quo persona socialis et externa totaliter aliena a persona
vera fraudulenter substituta sit tale matrimonium nonne invalidum dicendum sit?” in *Acta et
Documenta...*, Series I, vol. IV, 595.

⁴² „Sacra Congregatio de Sacramentis resolvendam proponit quaestionem an expediat necne ut
novum impedimentum dirimens vitium consensus constituatur error in qualitate personae,
quando agitur de nupturiente qui, altero nescio, foedo sui corporis contagio, quo ante nuptias
laborabat ex dolo vel fraude reticido, post initum matrimonium detegitur morbis venereis
affectus (celtica lue, blenorragia et similibus), dum alter coniux candidis est instuctus moribus
et nullimode contraxisset sit compertam hisce morbis pollutam rescivisset.” in *Acta et
Documenta...*, Series I, vol. III, p. 95.

⁴³ VANN, *Dolus...*, 376-377.

⁴⁴ VANN, *Dolus...*, 377.

meglehetősen hosszúra nyúlt, de végül egységes meggyőződésre jutottak annak ügyében, hogy jogos és illő egy új kánon bevezetése. Három feltételt követeltek meg: 1.) a szándékos megtévesztés a szerződés megkötése érdekében legyen felhasználva; 2.) a partner egyik tulajdonságára vonatkozzon; 3.) ez a tulajdon-ság jellegénél fogva alkalmas legyen a házasság súlyos megzavarására⁴⁵.

A kánon első megfogalmazása, melyet a Kodifikációs Bizottság 1977 május 20-i ülésén fogadtak el, és amely a *Schema de sacramentis* 300-ban található, így szól:

Qui matrimonium in initio deceptus dolo, ad obtinendum consensum patrato, circa aliquam alterius partis qualitatem, quae nata est ad consortium vitae coniugalis graviter perturbandum, invalide contrahit⁴⁶.

A *Congregatio plenaria* 5. ülésén, 1981-ben a 43 szavazásra jogosult személy közül 38 igen szavazattal elfogadta a törvényjavaslatot⁴⁷.

---

⁴⁵ Comm 3 (1971) 76-77: „Diu deliberatum est utrum introducendus esset defectus consensus ex dolo proveniens. Tandem unanimi consensu coetus pervenit ad conclusionem defectum consensus ex dolo proveniente in novo iure esse admittendum. At tamen graves statuendae sunt condiciones, scilicet ut dolus patratus fuerit ad obtinendum consensum matrimonialem; ut dolus versetur circa qualitatem alterius partis et quidem circa talem qualitatem compartis, quae nata est ad consortium vitae coniugalis graviter perturbandum.”

⁴⁶ Comm 9 (1977) 373.

⁴⁷ Vö. *Congregatio plenaria diebus 20-29 Octobris 1981 habita*, Romae 1991, 444.